

DOI [https://doi.org/10.32405/2522-9931-2020-13\(42\)-54-70](https://doi.org/10.32405/2522-9931-2020-13(42)-54-70)

УДК 159.923(082)

Бондарчук Олена Іванівна,

доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри психології управління
Центрального інституту післядипломної освіти
ДЗВО «Університет менеджменту освіти.
Київ, Україна.

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-3920-242X>
bei.07@ukr.net

Пінчук Наталія Іванівна,

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології управління
Центрального інституту післядипломної освіти
ДЗВО «Університет менеджменту освіти.
Київ, Україна.

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-1904-804X>
tacya3@gmail.com

ПРОФЕСІЙНА АВТОНОМНІСТЬ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЯК ІНДИКАТОР ЇХ СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ

Анотація. У статті висвітлено проблему суб'єктивного благополуччя науково-педагогічних працівників та його чинників, до яких віднесено, зокрема, професійну автономність освітян. Наведено результати емпіричного дослідження особливостей професійної автономності науково-педагогічних працівників та специфіку впливу її показників на професійне суб'єктивне благополуччя. Встановлено розподіл науково-педагогічних працівників залежно від рівня їх професійної автономності; досліджено ґендерно-вікові та організаційно-професійні особливості прояву професійної автономності науково-педагогічних працівників. Проведене емпіричне дослідження дозволило констатувати, що значна кількість досліджуваних науково-педагогічних працівників характеризуються недостатньо вираженою професійною автономністю, обмежені у проявах самостійності, гнучкості та емоційності у діяльності. За результатами дисперсійного аналізу виявлено особливості професійної автономності науково-педагогічних працівників залежно від ґендерно-вікових та організаційно-професійних характеристик. Установлено порівняно вищі показники професійної автономності у чоловіків, ніж у їхніх колег-жінок. Разом з тим, зафіксовано вищий рівень професійної

автономності у когорти віком від 30 до 50 років та викладачів, що займають керівні посади у службовій ієрархії. Показано, що професійна автономність науково-педагогічних працівників чоловічої статі позитивно впливає на вираженість їх суб'єктивного благополуччя. Констатовано доцільність розробки та апробації спеціально організованого психологічного навчання в умовах післядипломної освіти, що сприятиме розвитку професійної автономності науково-педагогічних працівників, тим самим забезпечуючи індивідуальну самоорганізацію і суб'єктивне благополуччя всіх учасників навчального процесу. Окреслено перспективи подальших досліджень у контексті створення моделі професійного суб'єктивного благополуччя з метою подальшої розробки програми емпіричного дослідження професійного суб'єктивного благополуччя науково-педагогічних працівників.

Ключові слова: професійна автономність; науково-педагогічні працівники; суб'єктивне благополуччя; психологічні особливості; післядипломна освіта.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. В умовах соціальної напруженості, властивих нашому сьогоденню, особливої ваги набуває здатність особистості гнучко адаптуватися до мінливих умов, приймати самостійні адекватні рішення щодо власного позитивного психологічного функціонування у професійній діяльності. Її значущість значно зростає для науково-педагогічних працівників, які забезпечують управління процесом саморозвитку, самовдосконалення, самонавчання учасників освітнього процесу і мусять самі виступати зразком особистості для оточуючих, у контексті академічної мобільності і свободи, що зумовлює особливу роль професійної автономності викладача вищої школи.

Досягнення цього ускладнюється через специфічні особливості професійної діяльності науково-педагогічного працівника, які характеризуються: особливим видом суб'єктної професійної взаємодії; багатофункціональністю та підвищеним ступенем професійної відповідальності; необхідністю неперервного самовдосконалення у педагогічній діяльності й наукових дослідженнях; неоднозначністю критеріїв оцінки ефективності науково-педагогічної діяльності; підвищеними соціальними вимогами до професійних та особистісних якостей викладача тощо.

Натомість, аналіз показників особистісного розвитку викладачів

системи вищої освіти свідчить про те, що така здатність розвинута недостатньо у доволі значної частини освітян (О. Бондарчук [1] та ін.)

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За результатами теоретичного аналізу літератури виявлено підвищений інтерес до проблем суб'єктивного благополуччя, який розглядається в контексті близьких за змістом досліджень щодо щастя, задоволеності життя, якості життя, самовизначення тощо [2], [3], [4]. Так, стає актуальним розширення опису поняття суб'єктивного благополуччя не лише набором певних якостей, оскільки рівень благополуччя оцінюється особистістю у відповідності до індивідуальної системи цінностей і смислів, а й вияви активності, афективні компоненти, підтримуюче середовище [5], [6].

Варто зазначити, що увагу досліджень останніх років зосереджено не лише на виокремленні суб'єктивного благополуччя та інших подібних йому категорій, а й виявленні показників, що його складають, та факторів, які на нього впливають [2], [3], [5], [6], [7], [8].

Так, досить концептуально розробленою є багатофакторна модель благополуччя К. Ріфф, у якій виокремлено декілька психологічних індикаторів, які, на наш погляд, набувають особливої ваги для викладача вищої школи: 1) позитивну оцінку себе й свого минулого життя («Самоприйняття»); 2) почуття подальшого зростання й розвитку як особистості («Особистісне зростання»); 3) переконання, що життя людини є цілеспрямованим і значущим («Ціль у житті»); 4) успішні стосунки з оточуючими («Позитивні стосунки з іншими»); 5) здатність керувати ефективно своїм життям і навколишнім середовищем («Управління середовищем»); 6) почуття самовизначення, здатність виносити власні судження («Автономія») [9]. Причому автономність розглядається як показник особистісної зрілості [10], внутрішній ресурс психологічної безпеки [11], [12], що забезпечує здатність до свідомого вибору [13], [14], до самоуправління та контролю [14].

Разом з тим в умовах вітчизняних реалій проблему взаємозв'язку професійної автономності науково-педагогічних працівників та їх суб'єктивного благополуччя попри її актуальність досліджено недостатньо.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета роботи – емпірично дослідити особливості психологічної автономії науково-педагогічних працівників як індикатору їх професійного суб'єктивного благополуччя.

Завдання роботи: 1) дослідити особливості професійної автономності науково-педагогічних працівників залежно від їхньої статі,

віку та місця в службовій ієрархії; 2) виявити особливості суб'єктивного благополуччя науково-педагогічних працівників залежно від їхньої професійної автономності; 3) окреслити перспективні напрямки сприяння розвитку професійної автономності науково-педагогічних працівників в умовах післядипломної освіти.

3. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

Дослідження ґрунтується на концептуальних положеннях: 1) теорії самодетермінації (автономності) (Е. Десі, Р. Райан [15] та ін.); 2) підходу щодо суб'єктивного благополуччя особистості (Е. Дінер, В. Пайвот [16], [17] та ін.); 2) багатомірної моделі психологічного благополуччя (К. Ріфф [9] та ін.); 3) концепції про особистісне та психологічне здоров'я (С. Максименко [18] та ін.).

4. МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

У дослідження взяли участь 220 науково-педагогічних працівників, з них з різних регіонів України, які проходили підвищення кваліфікації у ЦІПО ДЗВО «Університет менеджменту освіти» протягом 2019–2020 рр.

Було використано ряд методів: теоретичні (аналіз і узагальнення результатів теоретичного аналізу літератури); емпіричні (Шкала професійної автономності (FAS, автори – П. Спектор, С. Фокс, у модифікації Є. Тополова [19]), Шкала задоволеності життям (автори – В. Пейвот та Е. Дінер, в адаптації О. Бондарчук [1], Шкала уникання виробничих завдань (автори – М. Мітчелл, М. Емброуз, у модифікації Є. Тополова [19]); математико-статистичні (пошук первинних статистик, дисперсійний аналіз ANOVA). Обробку даних здійснено з використанням комп'ютерної програми SPSS (версія 17.0).

5. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH RESULTS

Нами було реалізовано емпіричне дослідження, спрямоване на вивчення професійної автономності науково-педагогічних працівників у співвідношенні з їх професійним суб'єктивним благополуччям.

За результатами емпіричного дослідження встановлено розподіл науково-педагогічних працівників залежно від рівня їх професійної автономності (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл науково-педагогічних працівників за рівнями професійної автономності

Рівні професійної автономності	Кількість досліджуваних у %
низький	16,0
нижчий від середнього	21,9
середній	45,7
вищий від середнього	16,4
високий	0,0

З табл. 1 випливає, що переважна більшість досліджуваних педагогів мають середній рівень професійної автономності (45,7%), третина досліджуваних мають низький та нижчий від середнього рівень професійної автономності (16,0% і 21,9% відповідно), і лише 16,4% викладачів мають вищий за середній рівень автономності. Високого рівня професійної автономності у досліджуваних педагогів виявлено не було.

Тобто, можна зробити висновок, що викладачі вищої школи обмежені у проявах самостійності, упевненості, гнучкості та здатності до швидкого реагування на мінливі умови, готовності виявляти почуття та витримувати емоційні навантаження.

За результатами дисперсійного аналізу виявлено особливості професійної автономності науково-педагогічних працівників залежно від їхньої статі, віку та місця в службовій ієрархії (керівник, звичайний науково-педагогічний працівник) тощо.

Так, на рівні тенденції ($p = 0,1$) встановлено, що у науково-педагогічних працівників чоловічої статі вищі показники професійної автономності, ніж у їхніх колег-жінок (рис. 1)

На наш погляд, даний факт певною мірою можна пояснити через ситуацію гендерної нерівності, яка наявна в нашому суспільстві й зумовлює надання переваги та підтримку самостійності насамперед у чоловіків. Варто зазначити, що наведені дані збігаються з результатами інших досліджень [6], коли жінкам в переважній більшості доводиться збалансовувати завдання з різних сфер життя, як то сімейні зобов'язання, що обмежує у них відчуття автономності.

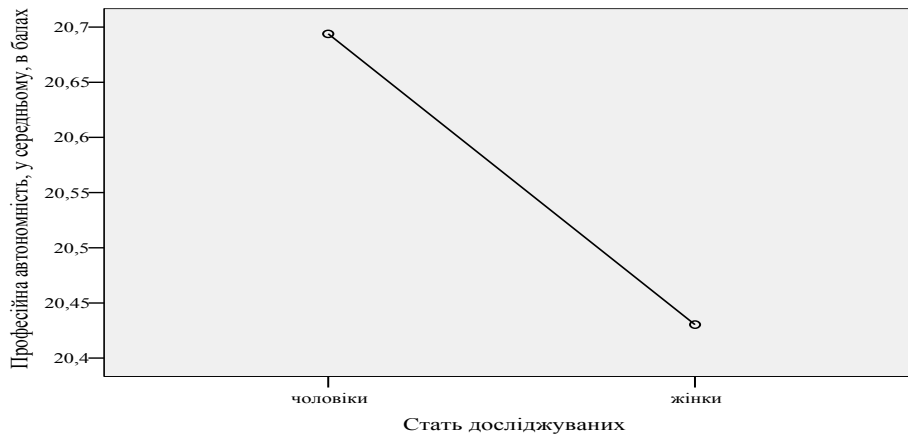

Рис. 1 Особливості професійної автономності науково-педагогічних працівників залежно від їхньої статі

Щодо віку досліджуваних викладачів констатовано найвищий рівень професійної автономності у когорти віком від 30 до 50 років. У молодих за віком науково-педагогічних працівників і старших за віком (особливо понад 60 років) рівень професійної автономності є значно нижчим ($p < 0,01$).

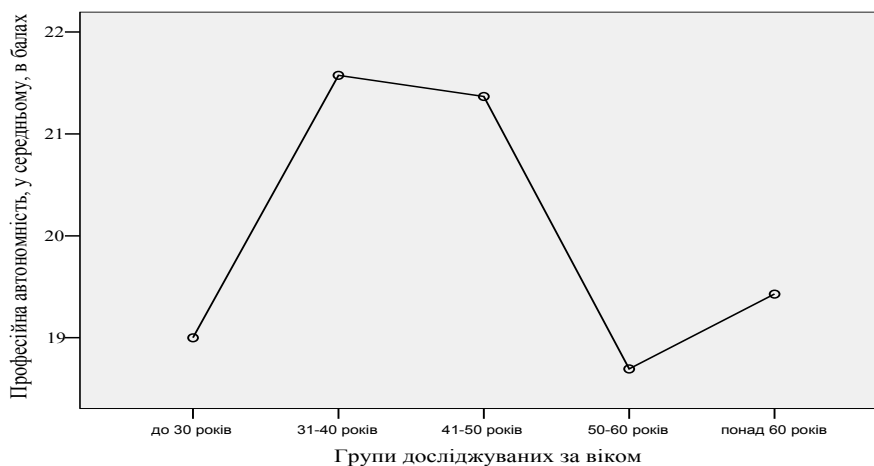

Рис. 2 Особливості професійної автономності науково-педагогічних працівників залежно від їхнього віку

Як впливає з рис. 2, науково-педагогічні працівники віком до 30 років мають відносно нижчі показники професійної автономності, що, на нашу думку, можна пояснити недостатнім розвитком умінь планувати та організовувати власну професійну діяльність через проходження початкових етапів професіоналізації та прагненні знайти власний стиль. Також викладачі вищої школи старшої вікової групи (понад 50 років) мають більш низький рівень розвитку професійної автономності, що може свідчити про певні прояви стагнації, що потребує подальшої експериментальної перевірки ($p < 0,01$).

Стосовно організаційно-професійних чинників науково-педагогічних працівників встановлено статистично значущий зв'язок ($p < 0,01$) між рівнем професійної автономності і посадою.

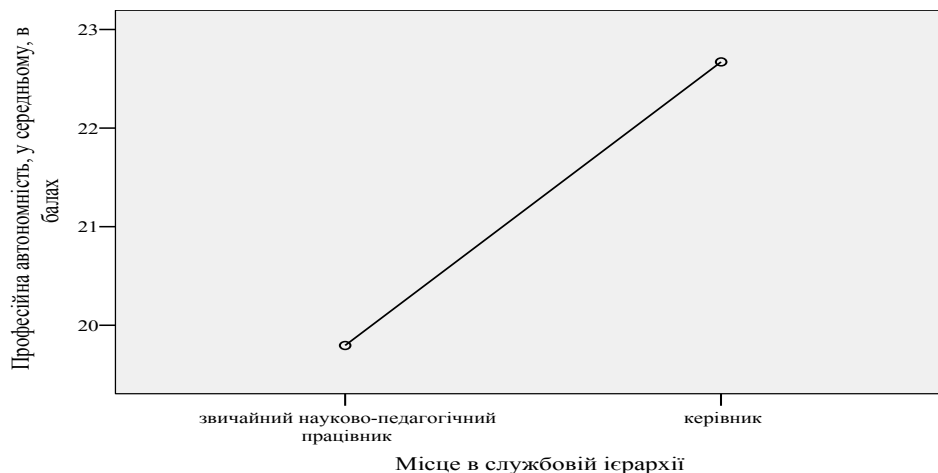

Рис. 3 Особливості професійної автономності науково-педагогічних працівників залежно від їхнього місця в службовій ієрархії

Як впливає з рис. 3, науково-педагогічні працівники, що займають керівні посади, мають вищий рівень професійної автономності, ніж звичайні науково-педагогічні працівники. Такий стан речей можна пояснити більшою необхідністю керівникам планувати і організовувати роботу колективу, розподіляти завдання, розставляти пріоритети, брати відповідальність за результати діяльності.

Крім того, виявлено розподіл науково-педагогічних працівників залежно від рівня їх суб'єктивного благополуччя (табл. 2).

Таблиця 2

Розподіл науково-педагогічних працівників за рівнями суб'єктивного благополуччя

Рівні суб'єктивного благополуччя	Кількість досліджуваних у %
низький	17,6
знижений	31
придатний	20,4
високий	31

Так, констатовано, що високий рівень суб'єктивного благополуччя мають 31% досліджуваних. 20,4% науково-педагогічних працівників виявляють придатний рівень благополуччя. Знижений рівень мають близько третини досліджуваних викладачів (31%) і 17,6% – низький рівень суб'єктивного благополуччя. Отже, можна констатувати, що майже половина досліджуваних мають знижений рівень життєвої задоволеності, що може виявлятися у періодичному відчутті апатії, часто негативній оцінці власних якостей, недостатній рішучості у досягненні цілей, деякій неузгодженості між поставленими і реальними цілями тощо.

За результатами дисперсійного аналізу виявлено статистично значущий зв'язок ($p < 0,05$) між особливостями суб'єктивного благополуччя науково-педагогічних працівників та від їхньої професійної автономності залежно від статі.

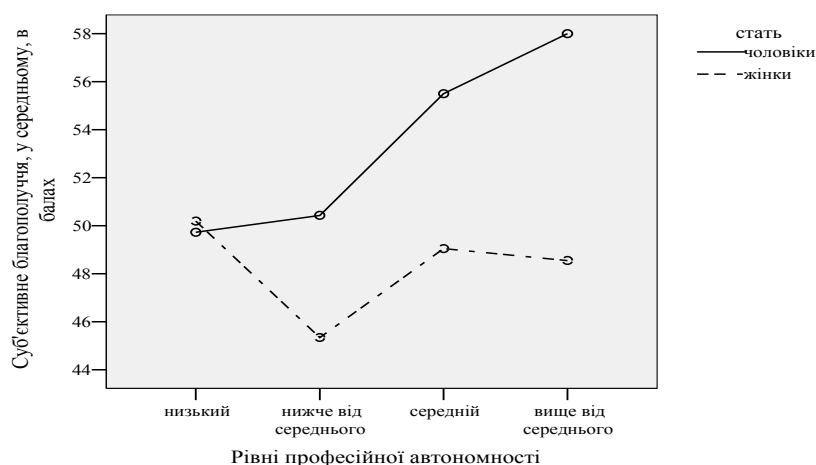

Рис. 4 Особливості суб'єктивного благополуччя залежно від професійної автономності науково-педагогічних працівників

Як показано на рис. 4, вищий рівень професійної автономності у науково-педагогічних працівників чоловічої статі впливає на більшу вираженість показників суб'єктивного благополуччя. Тобто, якщо професійна науково-педагогічна діяльність чоловіків передбачає використання більш самостійних рішень і дій, тим вищою є суб'єктивна оцінка благополуччя. Наведені дані співпадають з результатами інших досліджень, які зазначають що на чоловіків більше впливають робочі завдання, порядок їх виконання та темп роботи [6]. Натомість для жінок така вираженість не є характерною – не зважаючи на ступінь наявності професійної свободи і самостійності, рівень суб'єктивного благополуччя відносно стабільний і порівняно з чоловіками нижчий. Очевидно, що на суб'єктивне відчуття задоволеності і благополуччя жінок можуть впливати інші аспекти життя, що потребує додаткового вивчення у перспективі.

На заключному етапі емпіричного дослідження здійснено дисперсійний аналіз, який показав статистично значущий взаємозв'язок між униканням науково-педагогічними працівниками виконання виробничих завдань та їхньої професійної автономності залежно від статі.

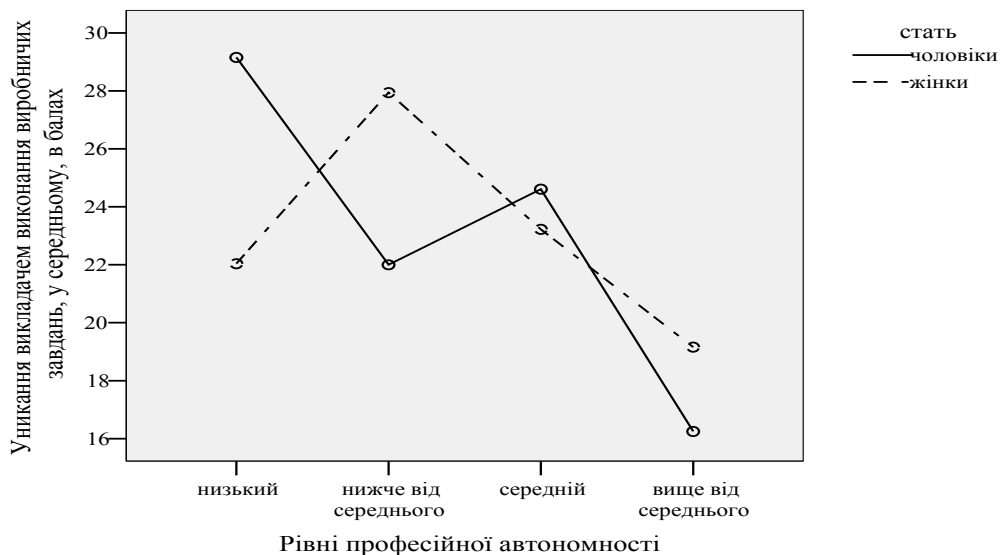

Рис. 5 Особливості уникання науково-педагогічними працівниками виконання виробничих завдань залежно від їхньої професійної автономності

Як впливає з рис. 5, для представників обох статей характерний зворотний кореляційний зв'язок між рівнем їхньої професійної автономності та униканням виконання виробничих завдань. Так, чим більш самостійними та вільними у власному виборі почуваються науково-педагогічні працівники, тим вони виявляються менш схильними до уникання професійних завдань.

Здійснене емпіричне дослідження особливостей взаємозв'язку професійної автономності і суб'єктивного благополуччя доводить необхідність розробки та апробації програми розвитку професійної автономності науково-педагогічних працівників в умовах післядипломної освіти, що сприятиме використанню стратегій індивідуальної самоорганізації та забезпеченню суб'єктивного благополуччя всіх учасників освітнього процесу.

6. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Установлено, що третина науково-педагогічних працівників характеризується низьким рівнем професійної автономності, близько половини досліджуваних – середнім.

За результатами дисперсійного аналізу виявлено гендерно-вікові та організаційні особливості професійної автономності науково-педагогічних працівників: більшу автономність виявляють чоловіки, ніж жінки, викладачі вікової категорії від 30 до 50 років, ніж інші вікові групи та досліджувані, що займають керівні посади.

При цьому встановлено статистично значущий зв'язок ($p < 0,05$) між особливостями суб'єктивного благополуччя науково-педагогічних працівників та від їхньої професійної автономності залежно від статі. Так, вищий рівень професійної автономності у науково-педагогічних працівників чоловічої статі впливає на більшу вираженість показників суб'єктивного благополуччя. Натомість для жінок ступінь наявності професійної свободи і самостійності особливо не впливає на рівень суб'єктивного благополуччя, і порівняно з чоловіками є нижчий.

Констатовано доцільність розробки та апробації програми розвитку професійної автономності науково-педагогічних працівників в умовах післядипломної освіти, що сприятиме розвитку професійної автономності науково-педагогічних працівників, тим самим забезпечуючи індивідуальну самоорганізацію і суб'єктивне благополуччя всіх учасників навчального процесу.

Перспективи подальших досліджень. Перспективним, на нашу думку, є необхідність створення моделі професійного суб'єктивного благополуччя з метою подальшої розробки програми емпіричного

дослідження професійного суб'єктивного благополуччя науково-педагогічних працівників.

7. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] О. І. Бондарчук, *Соціально-психологічні основи особистісного розвитку керівників загальноосвітніх навчальних закладів у професійній діяльності: монографія*. Київ, Україна: Наук. світ, 2008, 318 с.
- [2] M. Akbağ, and D. Ümmet, «Predictive role of grit and basic psychological needs satisfaction on subjective well-being for young adults», *Journal of Education and Practice*, Vol. 8, no. 26, pp. 127–135, 2017.
- [3] A. Fotiadis, Kh. Abdulrahman, and A. Spyridou, «The mediating roles of psychological autonomy, competence and relatedness on work-life balance and well-being», *Frontier in Psychology*, Vol. 10:1267, May, 2019. doi: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.01267>
- [4] N. Shir, B. Nikolaev, and J. Wincent, «Entrepreneurship and well-being: The role of psychological autonomy, competence, and relatedness», *Journal of Business Venturing*, Vol. 34, Issue 5, Sep. 2019. doi: <https://doi.org/10.1016/j.jbusvent.2018.05.002>
- [5] R. Díaz, and J. Arroyo, «Personality Factors, Affect, and Autonomy Support as Predictors of Life Satisfaction», *Universitas Psychologica*, Vol. 12, no. 1, Bogotá, Jan./Mar. 2013.
- [6] D. Wheatley, «Autonomy in paid work and employee subjective well-being», *Work and Occupations*, Vol. 44(3), pp. 296–328, Mar. 2017. doi: <https://doi.org/10.1177/0730888417697232>
- [7] K. Sheldon, and B. Bettencourt, «Psychological need-satisfaction and subjective well-being within social groups», *British Journal of Social Psychology*, 41 (Pt 1), pp. 25–38, Mar. 2002. doi: <https://doi.org/10.1348/014466602165036>
- [8] N. Suppa, «Job characteristics and subjective well-being in Australia. A capability approach perspective», *Ruhr Economic Papers*, Vol. 388, 2012. doi: <https://doi.org/10.4419/86788443>
- [9] C. D. Ryff, and C. M. Keyes, «The Structure of Psychological Well-Being», *Revisited Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 69, no. 4, pp. 719–727, 1995.
- [10] А. Д. Похилько, «Социокультурная автономность сознания: философско-антропологическое измерение», дис. д-ра наук: 09.00.13, Ставрополь, 2007.
- [11] О. А. Гаврилюк, «Контроль и автономность деятельности преподавателя ВУЗа», *Вестник Томского гос. пед. ун-та*, № 9(137), с. 71–77, 2013.
- [12] Д. А. Леонтьев, «Психология свободы: к постановке проблемы

самодетерминации личности», *Психологический журнал*, Т. 21, № 1, с. 15–25, 2000.

- [13] Э. Фромм, *Душа человека*. Москва, Россия: Республика, 1992.
- [14] H. Keller, «Psychological autonomy and hierarchical relatedness as organizers of developmental pathways», *Philosophical Transactions of The Royal Society B Biological Sciences*, 371 (1686), pp. 1–9, Jan, 2016. doi: <https://doi.org/10.1098/rstb.2015.0070>
- [15] E. L. Deci, and R. M. Ryan, «Self-determination theory: A macrotheory of human motivation, development and health», *Canadian Psychology*, Vol. 49(3), pp. 182–185, 2008. doi: <https://doi.org/10.1037/a0012801>
- [16] E. Diener, S. Oishi, and R. E. Lucas, «Personality, culture, and subjective well-being: emotional and cognitive evaluations of life», *Annual Review of Psychology*, No. 54(1), pp. 403–425, 2003. doi: <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.54.101601.145056>
- [17] W. Pavot, and E. Diener, «Review of the Satisfaction With Life Scale», in *Social indicators research series. Assessing well-being: The collected works of Ed Diener, E. Diener*, Eds. Springer, Dordrecht, 2009, Vol. 39, pp. 101–117. doi: https://doi.org/10.1007/978-90-481-2354-4_5
- [18] С. Д. Максименко, «Особливості прогнозування внутрішніх ліній психічного здоров'я особистості», *Проблеми сучасної психології*, № 2, с. 4–14, 2013.
- [19] Є. В. Тополов, *Професійна агресивність особистості: монографія*. Київ, Україна: Видав. Дім «Слово», 2011.

PROFESSIONAL AUTONOMY OF SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL WORKERS AS AN INDICATOR OF THEIR SUBJECTIVE WELL-BEING

Olena Bondarchuk,

DrSc, Prof, Head of Department of Management Psychology,
of the Central Institute of Postgraduate Education
SIHE «University of Educational Management».
Kyiv, Ukraine.
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-3920-242X>
bei.07@ukr.net

Nataliia Pinchuk,

PhD, Docent of Department of Management Psychology,
of the Central Institute of Postgraduate Education
SIHE «University of Educational Management».
Kyiv, Ukraine.
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-1904-804X>
tacya3@gmail.com

Abstract. The article presents the problem of subjective well-being of scientific and pedagogical workers and its factors, which include, in particular, the professional autonomy of educators. The results of empirical research are shown of features of professional autonomy of scientific and pedagogical workers and specificity of influence of its indicators on professional subjective well-being. The distribution are investigated of scientific and pedagogical workers depending on the level of their professional autonomy is established; the gender-age and organizational-professional features of the manifestation of professional autonomy of scientific and pedagogical workers. The conducted empirical research allowed to state that a significant number of researched scientific and pedagogical workers are characterized by insufficiently expressed professional autonomy, limited in the manifestations of independence, flexibility and emotionality in activity. The results of analysis of variance revealed the features of professional autonomy of research and teaching staff depending on gender, age and organizational and professional characteristics. Relatively higher rates of professional autonomy were found in men than in their female colleagues. At the same time, a higher level of professional autonomy was recorded in cohorts aged 30 to 50 and teachers holding senior positions in the service hierarchy. It is shown that the professional autonomy of male scientific and pedagogical workers has a positive effect on the expression of their subjective well-being. The expediency of development and testing of specially organized psychological training in postgraduate education, which will promote the development of professional autonomy of research and pedagogical workers, thus ensuring individual self-organization and subjective well-being of all participants in the educational process. Prospects for further research are outlined in the context of creating a model of professional subjective well-being in order to further develop a program of empirical research of professional subjective well-being of research and pedagogical workers.

Keywords: professional autonomy; scientific and pedagogical workers; subjective well-being; psychological features; postgraduate education.

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ АВТОНОМНОСТЬ НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИХ РАБОТНИКОВ КАК ИНДИКАТОР ИХ СУБЪЕКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧИЯ

Бондарчук Елена Ивановна,

доктор психологических наук, профессор,
заведующая кафедрой психологии управления
Центрального института последипломного образования
ГУВО «Университет менеджмента образования».
Киев, Украина.

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-3920-242X>
bei.07@ukr.net

Пинчук Наталия Ивановна,

кандидат психологических наук, доцент,
доцент кафедры психологии управления
Центрального института последипломного образования
ГУВО «Университет менеджмента образования».
Киев, Украина.

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-1904-804X>
tacya3@gmail.com

Аннотация. В статье освещена проблема субъективного благополучия научно-педагогических работников и их факторов, к которым отнесены, в частности, профессиональная автономность педагогов. Приведены результаты эмпирического исследования особенностей профессиональной автономности научно-педагогических работников и специфики воздействия ее показателей на профессиональное субъективное благополучие. Установлено распределение научно-педагогических работников в зависимости от уровня их профессиональной автономности; исследовано гендерно-возрастные и организационно-профессиональные особенности проявления профессиональной автономности научно-педагогических работников. Проведенное эмпирическое исследование позволило констатировать, что значительное количество исследуемых научно-педагогических работников характеризуются недостаточно выраженной профессиональной автономностью, ограничены в проявлениях самостоятельности, гибкости и эмоциональности в деятельности. По результатам дисперсионного анализа выявлены особенности профессиональной автономности научно-педагогических работников в зависимости от гендерно-возрастных и организационно-профессиональных характеристик. Установлено

сравнительно высокие показатели профессиональной автономности у мужчин, чем у их коллег-женщин. Вместе с тем, зафиксировано высокий уровень профессиональной автономности в когорте в возрасте от 30 до 50 лет и преподавателей, занимающих руководящие должности в служебной иерархии. Показано, что профессиональная автономность научно-педагогических работников мужского пола положительно влияет на выраженность их субъективного благополучия. Констатировано целесообразность разработки и апробации специально организованного психологического обучения в условиях последипломного образования, что будет способствовать развитию профессиональной автономности научно-педагогических работников, тем самым обеспечивая индивидуальную самоорганизацию и субъективное благополучие всех участников учебного процесса. Определены перспективы дальнейших исследований в контексте создания модели профессионального субъективного благополучия с целью дальнейшей разработки программы эмпирического исследования профессионального субъективного благополучия научно-педагогических работников.

Ключевые слова: профессиональная автономность, научно-педагогические работники, субъективное благополучие; психологические особенности; последипломное образование.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] O. I. Bondarchuk, Sotsialno-psykholohichni osnovy osobystisnoho rozvytku kerivnykiv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv u profesiinii diialnosti: monohrafiia. Kyiv, Ukraina: Nauk. svit, 2008, 318 s.
- [2] M. Akbağ, and D. Ümmet, «Predictive role of grit and basic psychological needs satisfaction on subjective well-being for young adults», Journal of Education and Practice, Vol. 8, no. 26, pp. 127–135, 2017.
- [3] A. Fotiadis, Kh. Abdulrahman, and A. Spyridou, «The mediating roles of psychological autonomy, competence and relatedness on work-life balance and well-being», Frontier in Psychology, Vol. 10:1267, May, 2019. doi: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.01267>
- [4] N. Shir, B. Nikolaev, and J. Wincent, «Entrepreneurship and well-being: The role of psychological autonomy, competence, and relatedness», Journal of Business Venturing, Vol. 34, Issue 5, Sep. 2019. doi: <https://doi.org/10.1016/j.jbusvent.2018.05.002>

- [5] R. Díaz, and J. Arroyo, «Personality Factors, Affect, and Autonomy Support as Predictors of Life Satisfaction», *Universitas Psychologica*, Vol. 12, no. 1, Bogotá, Jan./Mar. 2013.
- [6] D. Wheatley, «Autonomy in paid work and employee subjective well-being», *Work and Occupations*, Vol. 44(3), pp. 296–328, Mar. 2017. doi: <https://doi.org/10.1177/0730888417697232>
- [7] K. Sheldon, and B. Bettencourt, «Psychological need-satisfaction and subjective well-being within social groups», *British Journal of Social Psychology*, 41 (Pt 1), pp. 25–38, Mar. 2002. doi: <https://doi.org/10.1348/014466602165036>
- [8] N. Suppa, «Job characteristics and subjective well-being in Australia. A capability approach perspective», *Ruhr Economic Papers*, Vol. 388, 2012. doi: <https://doi.org/10.4419/86788443>
- [9] C. D. Ryff, and C. M. Keyes, «The Structure of Psychological Well-Being», *Revisited Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 69, no. 4, pp. 719–727, 1995.
- [10] A. D. Pohil'ko, «Sociokul'turnaya avtonomnost' soznaniya: filosofsko-antropologicheskoe izmerenie», dis. d-ra nauk: 09.00.13, Stavropol', 2007.
- [11] O. A. Gavrilyuk, «Kontrol' i avtonomnost' deyatel'nosti prepodavatelya VUZa», *Vestnik Tomskogo gos. ped. un-ta*, № 9(137), s. 71–77, 2013.
- [12] D. A. Leont'ev, «Psihologiya svobody: k postanovke problemy samodeterminacii lichnosti», *Psihologicheskij zhurnal*, T. 21, № 1, s. 15–25, 2000.
- [13] E. Fromm, *Dusha cheloveka*. Moskva, Rossiya: Respublika, 1992.
- [14] H. Keller, «Psychological autonomy and hierarchical relatedness as organizers of developmental pathways», *Philosophical Transactions of The Royal Society B Biological Sciences*, 371 (1686), pp. 1–9, Jan, 2016. doi: <https://doi.org/10.1098/rstb.2015.0070>
- [15] E. L. Deci, and R. M. Ryan, «Self-determination theory: A macrotheory of human motivation, development and health», *Canadian Psychology*, Vol. 49(3), pp. 182–185, 2008. doi: <https://doi.org/10.1037/a0012801>
- [16] E. Diener, S. Oishi, and R. E. Lucas, «Personality, culture, and subjective well-being: emotional and cognitive evaluations of life», *Annual Review of Psychology*, No. 54(1), pp. 403–425, 2003. doi: <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.54.101601.145056>
- [17] W. Pavot, and E. Diener, «Review of the Satisfaction With Life Scale», in *Social indicators research series. Assessing well-being: The collected works of Ed Diener*, E. Diener, Eds. Springer, Dordrecht, 2009, Vol. 39, pp. 101–117. doi: https://doi.org/10.1007/978-90-481-2354-4_5

- [18] S. D. Maksymenko, «Osoblyvosti prohnozuvannia vnutrishnikh liniy psykhichnoho zdorovia osobystosti», Problemy suchasnoi psykholohii, № 2, s. 4–14, 2013.
- [19] Ye. V. Topolov, Profesiina ahresyvnist osobystosti: monohrafiia. Kyiv, Ukraina: Vydav. Dim «Slovo», 2011.

*Стаття надійшла до редакції
16 вересня 2020 року*